

1900-talets självbiografi

Hur kommer vi och vår tid att bli ihågkomna av våra barn, barnbarn och barnbarnsbarn? Vad kommer de, nästa sekels historiker och sin tids medier, att se på oss, på våra idéer, förhoppningar, farhågor, ansträngningar och illusioner – på våra segrar och nederlag? Kommer dessa senare ens att spela någon roll? Därom vet vi inget men två saker kan vi vara säkra på: att framtidens hågkomster och historieskrivning kommer att skilja sig från våra och att framtiden kommer att ha sin egen historia, av förändringar, revisioner och omtolkningar. Ett nyckeldokument som de som i framtiden skriver historia om vår tid säkert kommer att läsa, fingranska, kritiskt värdera och själva använda för syften som ännu inte ens kan anas är Eric Hobsbawms *The Age of Extremes*.¹ Ett säkert tips är att de kommer att läsa den som en självbiografi om 1900-talet, kanske inte den enda men troligen den mest överskådliga och välskrivna.

För oss på nittioåret är Hobsbawm den störste av alla samtida historiker. Mer än någon annan har han försett ”oss” – det vill säga ”intelligent[a] och bildad [e] samhällsmedborgare, som inte bara är nyfik[na] på det förflutna, utan också vill förstå hur och varför världen blivit som den är idag och vart den är på väg”² – med en historisk karta över de senaste 250 åren, över den industriella revolutionens, franska revolutionens och oktoberrevolutionens epok. Denna position, som endast okunnigheten eller fördomen skulle bestrida, har framför allt vunnits genom en rad storslagna synteser som, trots den blygsamma tonen i författarens olika förord, inte är några aldrig så ”höga” populariseringar av den aktuella kunskapen utan nyskapande och banbrytande kombinationer som alltid utnyttjar både primär- och sekundärmaterial.

I centrum för Hobsbawms samlade verk står den tetralogi där *The Age of Extremes* är den sista delen. Kvartetten startade, för ett tredjedels sekel sedan, med *The Age of Revolution, 1789-1848* (1962), följd av *The Age of Capital, 1848-1875* (1975) och *The Age of Empire, 1875-1914* (1987). Till de syntetiserande arbetena kan vi också räkna den mer specialiserade *Industry and Empire. An Economic History of Britain since 1750* som utgavs 1968. Goda historiker blir liksom goda viner bara bättre med åren. Hobsbawms stora arbeten är som vällagrade portviner, mogna, känsligt avvägda, fulla av den reflekterade erfarenhetens arom. Första delen i kvartetten publicerades när dess författare var 45 år. De fyra omspanner vad som i min ungdom kallades en ”generation”.

Innan planen för hans ”Tidsåldrar” var fullt uttänkt, tydligen vid tiden för utgivningen av *The Age of Empire*, var Hobsbawm förmodligen bäst känd som arbetarhistoriker. Hans första bok, publicerad 1948, var den kommenterade dokumentutgåvan *Labour's Turning Point, 1880-1900*. Man får lätt grepp om Hobsbawms omfattande produktion av arbetarhistoria genom de två stora samlingsvolymerna *Labouring Men* (1964) och *Worlds of Labour* (1984). Relaterat till hans arbetarhistoria var hans arbete om marxismens historia, både som behandlare av dess spridning och mottagande och som huvudredaktör för det internationella fembandsverket *Storia del Marxismo* (1978-1982).

Goda argument kan även framföras för Eric Hobsbawm som kulturhistoriker. Det arbete som han

---

¹ E.J. Hobsbawm, *The Age of Extremes. The Short Twentieth Century, 1914-1991*, London, Michael Joseph, 1994. [Utges på svenska av Rabén Prisma i oktober 1996 som *Ytterligheternas tidsålder*, övers. av Lena Lundgren. Övriga här nämnda Hobsbawmböcker på svenska är *Revolutionernas tidsålder*, *Imperiets tidsålder*, och *Banditer*

² Hobsbawm, *The Age of Revolutions*, New York 1964, s. XV [här citerat efter *Revolutionernas tidsålder*, s. 19].

tillsammans med Terence Ranger redigerade om *The Invention of Tradition* (1983) har blivit en klassiker inom sitt område. Dessförinnan hade han i *Worlds of Labour* gett ett gediget bidrag till den politiska ikonografin, ”Man and Woman: Images of the Left”. Hans Wilesföreläsningar om nationalism, som hölls i Belfast 1985 och som 1990 utgavs som *Nations and Nationalism since 1780*, utgör ett av halvdussinet centrala arbeten inom en stor och växande forsknings- och publiceringsindustri i ämnet. Det faktum att han, under namnet Francis Newton, varit en framstående jazzkritiker förstärker bara hans position som kulturhistoriker.³

Två aspekter av Hobsbawms verk är särskilt slående: hans enorma men lätt burna, kvicka lärdom och vishet – en produkt av hans vidsträckta nyfikenhet och omfattande, reflekterade erfarenhet – och hans högst ovanliga kombination av lojalitet och intellektuellt oberoende. Politik, ekonomi och sociologi bildar kärnan i hans tetralogi, rinner genom den som vårbäckar, styrda av denne fångslande historieförtäljares berättelse. Som extra förmån erbjuds läsaren hela tiden en översikt av en rad träffande observationer om konsten och vetenskapen. I sitt senaste arbete demonstrerar Hobsbawm journalistisk skicklighet när det gäller att kombinera personliga vittnesbörd till större historier, den klassiske historikerns berättande och framställande förmåga såväl som samhällsvetarens analytiska och förklarande kraft – utan märkbar möda, allt sammanfogat till ett skarvfritt panorama.

Hobsbawms engagemang

Erik Hobsbawm är pliktrogen labourväljare och var kommunistisk partimedlem så länge som CPGB existerade. När hans vänner och kolleger i den berömda Brittiska kommunistiska historikergruppen lämnade eller uteslöts ur partiet 1956 stannade Hobsbawm, i tysthet, varken döljande eller förnekande sina sympatier med oliktankarna. Han var visserligen en välskolad marxist men knappast någon ortodox marxistisk arbetarhistoriker, vilket framgår av hans intresse för Italiens och Spaniens tidiga upprors- och revoltrörelser i *Primitive Rebels* (1959) och mera allmänt för samhällets outsiders som i *Bandits* (1969). Även om hans taktfulla lojalitet avhöll honom från att skriva om kommunismen kunde han vara dräpande kritisk mot partifromheten, som i sin recension av James Klugmans *History of the Communist Party of Great Britain* (1966).⁴ De var betecknande för hans klarsynta och fördomsfria karaktär att han var den förste att i en Marx Memorial Lecture från mars 1978, ”The Forward March of Labour Halted?”, förkunna en ny vändning i klasshistorien, två år innan klockan klämtade på vänstra Seinestranden.⁵

Utan att Hobsbawm någonsin glömt sin anknytning till arbetets världar har hans intressen varit universalistiska och ekumeniska, aldrig trångsynta eller sekteristiska. I *The Age of Revolutions* kunde han hålla girondisterna räkning för deras ”charm och briljans”, medan han i *The Age of Capital* fann respektfulla ord för den kapitalistiske skurken Henry Meiggs under vars befäl den peruanska centralbanan byggdes. I sitt remarkabla försvar för franska revolutionen som återupplivade det tidiga 1800-talets liberaler — alla revolutionärer — och ställde dem mot deras ryggburna ättlingar på 1900-talet kände sig Hobsbawm, den oberoende kommunisten, fri att återropa 1989 års antikommunistiska resningar som vittnesbörd om folkets revolutionära kraft.⁶

Århundraden skriver sällan självbiografier, ja det är långt ifrån säkert att de föregående har haft några allvarliga kandidater. Hobsbawms *The Age of Extremes* kommer utan tvivel att räknas som

---

³ Det var för övrigt så som jag först läste Eric Hobsbawm utan att veta det, i *New Statemans* spalter under sent 1950- och tidigt 1960-tal.

⁴ Hobsbawm, ”Problems of Communist History”, *New Left Review* nr 54 (mars—april 1969), s. 85-91.

⁵ Hobsbawm m.fl., *The Forward March of Labour Halted?*, London, Verso, 1981.

⁶ Hobsbawm, *Echoes of the Marseillaise*, London, Verso, 1990, s. 112 och XI.

sådan, av åtminstone tre skäl. För det första är det en uttalad historik över seklet, skriven av en deltagare och mycket framstående historiker. För det andra ger den, indirekt, ett jämförande perspektiv tack vare författarens tidigare historiska översikter. För det tredje kan det tjugonde århundradet på flera sätt beskrivas som Hobsbawms eget.

1900-talet var på gott och ont framför allt ett europeiskt sekel. Det må ha varit ett ”amerikanskt århundrade” ur den stora vinnarens perspektiv USA:s uppstigande till världsmakt. Men vad dynamik och erfarenheter beträffar har det varit europeiskt. De båda världskrigen uppstod i Europa. Europeiska var även oktoberrevolutionen, skiljelinjerna mellan kommunism och antikommunism, fascism och antifascism, och det var i Europa som både fascismen och kommunismen tog slut. Trettioalets depression härstammade visserligen från USA, men dess värsta effekter 1931 upplevdes främst i Europa. Europacentrerad var även den enastående högkonjunkturen efter andra världskriget.

Men Hobsbawm är inte bara europé. Han är en mångspråkig, kosmopolitisk, centraleuropeisk, judisk intellektuell som drivits västerut till de brittiska öarna av de fascistiska horderna — och på sistone lockats till New School i New York av amerikanska resurser. Även om hans intellektuella gåvor är hans egna har dessa erfarenheter en representativ innebörd, som ger historikern en nära relation till kärnan i 1900-talets europeiska upplevelser, innanför och utanför akademierna, i mötespunkterna mellan arbetets och konstens världar. Vi kan tänka på första världskriget och dess slutpunkt för de gamla regimerna, på oktoberrevolutionens förhoppningar, efterkrigstidens trauman i form av utplånande inflation, utarmning och etniska sammanstötningar, de febrila kulturella avantgarderörelserna i Wien och Berlin, trettioalets depression, fascismens uppkomst, pogromerna och förintelsen, andra världskrigets katastrofala utveckling, efterkrigstidens ekonomiska ”under”, det övernationella uppbygget, kommunismens sammanbrott och de etniska konflikternas återkomst. Om en enda person skall skriva 1900-talets självbiografi kan ingen vara mer lämpad än en vänstersinnad, centraleuropeisk, judisk intellektuell född kring 1910.

The Age of Extremes ger oss egentligen två olika perspektiv på vår tid, som skickligt har vävts samman av sin författare men för den här diskussionens syften bör hållas åtskilda. Det överordnade är den självbiografi över en epok som definierar 1900-talet så som författaren, och en stor mängd av hans samtida, har genomlevt det. Det vill säga ett ”kort århundrade” som sträcker sig från första världskrigets utbrott till Sovjetunionens slut, från 1914 till 1991. Det är en politisk epok, om än med sociala, ekonomiska och kulturella underbyggnader, implikationer och konsekvenser. Det andra perspektivet betraktar den sociala tid som varken följer den kristna kalendern eller maktpolitikens kadenser. Ur den synvinkeln uppdragar Hobsbawm ”den mest djupgående revolutionen i samhället sedan stenåldern”, centrerad till att mänsklighetens majoritet inte längre är sysselsatt med åkerbruk och boskapsskötsel.⁷ Den sociala tiden vävs in i den politiska texturen som del av en guldålder, belägen i århundradets tredje fjärdedel, mellan en ”katastrofålder” och ”jordskredet”. Hobsbawms arbete ger oss den bästa tänkbara startpunkt för en förståelse av vår tids innebörd, men vill vi ge oss in i en diskussion med hans tolkningar blir nog frågorna hanterligare om politikens, ideologins och konjunkturcyklernas genomlevda tidsform skiljs från den sociala geologins långsiktiga frågor. I båda fallen är Hobsbawm en underhållande och utmärkt välinformerad vägvisare. Han avnjuts bäst i originalversion, så det följande innehåller ingen tolkande sammanfattning. Jag tänker i stället lyfta fram och ifrågasätta ett par punkter.

---

⁷ *The Age of Extremes*, s. 16.

Krig, depression och kommunism

Hobsbawm leder med säker hand läsaren utmed katastrof- och skräckålderns vindlande väg. Hans förklaring av sin kommunistiska anknytning och av periodens politik kommer att uppskattas så mycket mer, i sin koncisa och nyktra slagkraft som kombinerar perspektiv, ironi och frikostig kritik, om den läses parallellt med François Furets oformliga, ofokuserade och i sista hand rent banala ”essä om den kommunistiska idén”.⁸

Första världskriget skakade den gamla ordningen i Europa och startade en exempellös epok av brutalitet och massakrer. Enbart i slaget vid Verdun dödades en miljon på bara två månader. Den bolsjevikiska revolutionen framgick ur denna blodspillan, men tvingades sedan i ytterligare tre år försvara sig mot skoningslösa angrepp från ett antal utländska och inhemska kontrarevolutionära arméer.

Denna brutalisering påverkade politiker och militärer av alla politiska övertygelser i de berörda länderna — inte bara kommunister och fascister, som sena tiders antikommunistiska skribenter vill hävda. Storbritannien var ett av de få länder som höll fast vid en liberaldemokratisk kurs, även om det inte hindrade den brittiska regeringen från att internera och deportera grupper av tyska och tysk judiska flyktingar till den australiska vildmarken. Bombkastaren Harris, som i februari 1945 beordrade de räder som dödade 100 000 civila i Dresden, ställdes naturligtvis aldrig inför rätta och utnämndes även till flygmarskalk, adlades och har nyligen fått sin staty rest på Strand i London.

Mot bakgrund av oktoberrevolutionens seger framträder tydligt misslyckandet för de övriga antikapitalistiska tendenserna — från anarkosyndikalismen till de icke-bolsjeviker som uteslöts ur andra internationalen, inklusive masspartierna från Frankrike, Tyskland, Norge och Finland. Som Hobsbawm säger: ”De unga som trängtade efter att störta kapitalismen blev ortodoxa kommunister.”⁹ Även om Lenins oförsonlighet och hans anhängares slingrande men ännu mer auktoritära väg gjorde det allt svårare att vara kommunist, blev även mellankrigstidens kapitalism allt mindre attraktiv.

Sedan de kortvariga och ojämna förhoppningarna från tjugotalets mitt ödelagts av depressionen började till och med amerikanska ekonomer hävda att det inte fanns några ljusare utsikter än fortsatt stagnation, med stor sannolikhet för nya djupa kriser. Arbetslöshet innebar på trettioalet misär och svält. Marknadsekonomin föreföll absurd när den krävde att livsmedel skulle förstöras för att hålla jordbrukspriserna uppe, samtidigt som Sovjetunionens planerade ekonomi utgjorde det enda exemplet på tillväxt. Nu var stunden kommen för Hitler, välsignad av det protestantiska prästerskapet och understödd av Tysklands katoliker, applåderad av den ariska professorskåren, hyllad av krigsmakten och finansierad av storkapitalet. Liberalismen höll på att begå harakiri. Innan den helt försvann döpte den tyska liberalismens bräckliga farkost desperat om sig till Staatspartei.

Så småningom ledde detta till den ”tillfälliga och bisarra allians mellan liberal kapitalism och kommunism” som räddade den liberala demokratin och kapitalismen, genom att först besegra Hitlers Tyskland och sedan förse kapitalismen med incitament och idéer att reformera sig. Enligt

---

⁸ F. Furet, *Le passé d'une illusion*, Paris 1995 [sv. övers. *Slutet på en illusion*, 2011]. Detta är inte avsett att förneka att det ibland, trots de nedsättande tolkningarna, blir tydligt att Furet är en framstående historiker om franska revolutionen och dess historiografi. Huvudtendensen i hans bok riktas mot antifascismen — från en liberal antikommunistisk ståndpunkt. Han är mest intressant när adrenalinnet rinner till, som i hans behandling av 1930-talet och naturligtvis av Molotov-Ribbentropaktens år, när världens stämde med hans antikommunistiska lärdomar. Om tiden efter den 22 juni 1941 har han föga att säga.

⁹ *The Age of Extremes*, s. 74-75.

Hobsbawm ”utgör denna period av kommunistisk-kapitalistisk allians mot fascismen ... 1900-talshistoriens sväng tapp och avgörande stund”.¹⁰ Jag tror att detta verkligen är 1900-talets stora historiska ironi, till vilken jag skulle vilja foga tre fotnoter.

För det första var den makthavande kommunismen för evigt präglad av att den formats i blod och järn, vilket gjorde den alltmer anakronistisk och skör efter katastrofåldern. Långvarig, auktoritär makt ledde till upprättandet av en gerontokrati i vad som en gång hade varit en ung och militant revolutionär ordning. Michail Gorbatjov var faktiskt den förste ledaren för Sovjetunionen som framgick ur en fredsgeneration — och det nästan sjuttio år efter revolutionen. De andra länderna i det kommunistiska Europa styrdes intill slutet, eller nästan, av kadrer som formats av depressionen, det fascistiska förtrycket och världskriget. Såsom produkt av katastrofåldern, ett försvarbart alternativ i en mörkrets tid när få andra alternativ funnits tillgängliga, ”är en pånyttfödelse av detta socialistiska mönster”, förklarar Hobsbawm med rätta, ”varken möjlig, önskvärd eller — ens under antagande av gynnsamma omständigheter — nödvändig”.¹¹ Det var bara under ljusare villkor än katastrofen eller dess mumifierade minne som kommunismen kunde utvecklas, som den gjorde till euro-kommunism, även om denna överlistades av socialdemokratiska konkurrenter i Frankrike och Spanien eller, i Italien, hölls borta från makten av Jaltaavtalets västliga väktare.

Antifascistisk nationalism

För det andra förnekar Hobsbawms beskrivning av den antifascistiska alliansen dess nationalistiska komponent i en utsträckning som jag inte kan finna helt övertygande. Han tecknar andra världskriget som ett förstorat spanska inbördeskriget, som ett internationellt ”inbördeskrig, eftersom gränserna mellan pro- och antifascistiska krafter löpte genom varje samhälle”, och hävdar att ett centralt motiv för det kommunistiska motståndet var dess internationalism.¹² Detta är förvisso sant, och nyare historieskrivning har understrukit motståndsrörelsens karaktär av inbördeskrig. Likväl är detta i hög grad ett kaderperspektiv och kanske en alltför långt driven extrapolering från författarens personliga minnen och från undantagsfall. Om och när motstånd, eller åtminstone aktiv samarbetsvägran, blev massfenomen tycks de ha drivits fram av en antitysk nationalism. De tyska ockupanternas och deras allierades hårdhänthet, även i väst, gjorde att utrymmet snabbt krympte mellan kryperi och antinazistisk patriotism. Detta illustreras väl genom upphöjandet av Quisling, en marginell figur med dåligt rykte bland Norges borgerligt-byråkratiska etablissemang som villigt samarbetade 1940, till internationell ökadhet. Denna nationalism var troligen avgörande för rekrytering av det masstöd till motståndsrörelsen som de kommunistiska partierna sedan övertog. Överallt där de kunde, vårdade även dessa partier nationalismen noga efter 1945. Detta är inte bara ett litet påpekande om andra världskrigets historia, det är relevant för den större frågan om relationerna mellan klass och nation i arbetarrörelsens historia.

För det tredje kan kanske det ironiska förhållandet att Sovjetunionen räddade den liberala kapitalismen genom att besegra Hitler och skapa ”reformprocedurer” omstöpas i termer av europeisk geopolitik. Ja, rumsliga relationer har normalt ingen särskilt framträdande plats i Hobsbawms väldiga repertoar. Även om själva planeringsidén säkert hämtade sin popularitet från Sovjets ekonomiska planer, erbjöd dessa inget konkret av relevans för kapitalets reformer: makroekonomisk efterfrågehantering, selektiv statsintervention och välfärdsstatens uppbyggnad.

Vad skulle till exempel ha kunnat hända utan en antifascistisk allians om Churchill hade tagit

---

¹⁰ Ibid. s. 7.

¹¹ Ibid. s. 498.

¹² Ibid. s. 144 och 167.

hänsyn till toryopinionen och slutit separاتفred med Hitler 1940 eller 1941? USA skulle säkert inte ha blivit indraget i det europeiska kriget, och utan amerikanskt engagemang är det svårt att tänka sig att den liberala kapitalismen skulle ha överlevt på den europeiska kontinenten, oavsett utgången i kampen mellan Tyskland och Sovjetunionen. Minst detsamma gäller för den liberala demokratin. Sak samma om Sovjetunionen hade besegrats trots angloamerikanskt stöd. Invasionen skulle då förmodligen ha varit utförbar och möjligheten av nazismens totala nederlag i vilket fall som helst svår att tänka sig.

En god del av stämningen i Västeuropa strax före den förnyade antifascistiska alliansen uttrycktes av Thorvald Stauning, ledare för den danska socialdemokratin och fortfarande landets statsminister, om än under tysk ”protektion”: ”Det tycks mig som om Tyskland har vissa planer ... på en varaktig europeisk nyordning ... enligt den tyska modellen med planerad ekonomi, som säkert kommer att innebära viktiga fördelar jämfört med den hittills rådande brist på planering som ingått i den liberalistiska egoismen. Vi borde lugnt och villigt samarbeta och medverka i den här antydda anpassningen.”¹³

Kalendertid och social tid

Hedningar som kristna (vissa muslimer undantagna) lever de flesta av oss efter den kristna kalendern, efter dess år, sekler och årtusenden. Hobsbawms korta 1900-tal är en politisk *découpage* av kalenderseklet. Den är i sig inte oförenlig med Giovanni Arrighis *The Long Twentieth Century*.¹⁴ Arrighis epok beskriver inte så mycket en kalenderperiod som vad han, med inspiration från Fernand Braudel och Immanuel Wallerstein, ser som en ackumulationscykel, över hundra år lång och karaktäriserad av en specifik rumslig-politisk ”ackumulationsregim” som i vår egen tid har varit amerikansk. Men även om sekellängden i respektive fall syftar på två olika ting och kanske kunde samexistera fredligt, är det nog så att Hobsbawms sociala analys av 1900-talet, som betonar dess unika historiska drag, inte passar så väl in i Arrighis i grunden cykliska föreställning.

Hur det än må vara därmed är det värt att notera, att Hobsbawm för in en uppsättning olika tidsskalor i sitt *siècle vécu*. Han framhåller ”guldålderns” spektakulära ekonomiska tillväxt och uppmärksammar den enorma folkökningen: ”Denna demografiska explosion i världens fattiga länder ... är förmodligen den mest grundläggande förändringen under det korta 1900-talet”.¹⁵ Hans kapitel ”Den sociala revolutionen 1945-1990” lyfter fram fyra epokgörande förändringar, där han som den mest dramatiska och långtgående ser ”bondebefolkningens död”, slutet på de sju eller åtta årtusenden då majoriteten av folket levde av livsmedelsproduktion.¹⁶ De tre andra är högskolepopulationernas ökning, industriarbetarklassens tillbakagång och kvinnornas framrykning. I kapitel 11 väcker han dessutom idén om en kulturrevolution, sammanfattad som ”individens seger över samhället”, ett sönderslitande av sociala vävar.¹⁷

Många kan ha missat en eller ett par av dessa vändpunkter, men få skulle betvivla dem sedan de väl formulerats. I Hobsbawms bok reser de emellertid ett antal metodproblem. För det första är detta ett område där den store historikerns gnistrande prosa sviker honom. Den blir oprecis, där ett alternativt språk skulle ha varit både lätt att sätta in och på sin plats: tabellernas eller

---

¹³ Thorvald Stauning, 8 mars 1941, citerat från *Information*, 6 juli 1995, s. 24.

¹⁴ Giovanni Arrighi, *The Long Twentieth Century*, London, Verso, 1994 [utgiven på svenska under titeln *Det långa 1900-talet: om makt, pengar och kapitalets globalisering* på Daidalos förlag 1996].

¹⁵ *The Age of Extremes*, s. 345.

¹⁶ *Ibid.* s. 289-291.

¹⁷ *Ibid.* s. 334.

kurvornas grafiska staccato.¹⁸ Låt oss exempelvis ta hans framställning av bondebefolkningens försvinnande. Författaren ger oss åtskilliga siffror från åtskilliga länder som tyder på en drastisk minskning av den jordbrukande befolkningen. Sedan säger han: ”Endast tre av jordens regioner förblev i grunden dominerade av sina byar och åkrar: Afrika söder om Sahara, södra och kontinentala Sydostasien samt Kina”.¹⁹ Vad vi inte får veta är att dessa tre regioner – som faktiskt inte representeras särskilt väl av Nepal och Liberia – innehåller ungefär halva människosläktet. Inte heller att omkring år 1990 nästan hälften av världens sysselsatta, 48 procent, ännu fanns inom jordbruket.²⁰ Lokaliseringen i tiden av industrisysselsättningens nedgång är heller inte särskilt exakt: den satte genast in i och med sjuttiotalskrisen och dröjde inte till 1980- eller 1990-talet.²¹

Dessa siffror kunde betraktas som triviala detaljer som inte påverkar bokens allmänna resonemang. Men min huvudpoäng är metodologisk, inte faktamässig. Berättelser har sina begränsningar även om de struktureras av tydliga analytiska och förklarande syften. Ibland kan emellertid mer precisa uppgifter påverka resonemangets kraft. Hur långtgående är exempelvis den pågående undermineringen av den territoriella nationalstaten,²² som inträffar efter dess enorma förstärkning efter världskriget? Eller, för att formulera frågan annorlunda, hur ”global” och ”transnationell” är dagens kapitalism jämfört med den under Imperiets tidsålder?

Ett andra metodproblem är mer substantiellt, och med tanke på Hobsbawms enastående analytiska förmåga är det ingen överraskning att recensenten inte har någon enkel lösning att erbjuda. Det kan sammanfattas med frågan: hur sammanhänger de epokgörande ekonomiska, demografiska, sociala och kulturella förändringarna under 1900-talets andra hälft med de händelser som markerar århundradets slut? Hobsbawm är uppriktig nog att antyda, att Sovjetunionens sammanbrott kan komma att visa sig lika viktigt för dessa breda förändringar som korstågen eller 1500- och 1600-talets religionskrig var för sina.²³ Även om detta åter visar hur osårbar Hobsbawm är för de sura antikommunistiska angreppen mot honom – i brist på andra måltavlor – kan det inte vara, och är säkert inte avsett som, ett seriöst metodologiskt svar.

Kanske bör vi formulera om frågan. Kan dessa breda förändringar, i enlighet med bokens struktur, adekvat begränsas till en ”guldålder” om cirka 25 år som slutar med ett ”jordskred”, även om detta indirekt förnekas genom författarens resonemang? Eller har vi att göra med ojämförbara tidsskalor? Frågetecknen tornar upp sig eftersom de definierande kriterierna bakom de tre delarna i Hobsbawms århundrade inte är symmetriska. Katastrofåldern må för all del uppfattas, i Europas viktigaste områden, som en tid av svåra demografiska och politiska olyckor. Guldåldern var mera socioekonomisk än politisk, ty dess framåtskridande skedde i skuggan av ömsesidigt garanterad utplåning. Ändå har, som Paul Kennedy påpekat, världens ekonomiska produktion vuxit mer efter andra världskriget än under människans hela föregående historia.²⁴ Jordskredet handlar framför allt om ideologisk osäkerhet och instabilitet samt om ojämn fördelning men utmärks knappast av stora ekonomiska förändringar, ens i Europa. Avindustrialiseringen är hittills den enda stora nya trenden i samhället.

Burdust uttryckt har det sekel av totalt industriellt krig, kommunistisk revolution och diktatur,

---

¹⁸ Ett enkelt knep som Hobsbawm utnyttjade till stor nytta för sina läsare i *Industry and Empire*, sparsamt i texten men frikostigt i en bilaga.

¹⁹ *The Age of Extremes*, s. 291.

²⁰ ILO, *World Employment 1995*, Geneve 1995, s. 29.

²¹ *The Age of Extremes*, s. 302; *Historical Statistics 1960-1990*, Paris 1992, s. 40-41.

²² *The Age of Extremes*, s. 42 ff.

²³ *Ibid.* s. 9.

²⁴ Till exempel Paul Kennedy, *Preparing for the Twenty-First Century*, London 1993, s. 48.

fascism, antifascism, arbetarförhoppningar om socialism och välfärdsstatlig kapitalism som vi medborgare i det europeiska 1900-talet genomlevt nått sitt slut. Men den andra sekelhalvens demografiska, ekonomiska, sociala och kulturella omvandlingar pågår måhända ännu. Kondratjevs tillväxtcykler och Braudels ackumulationscykler fortsätter kanske in i framtiden. Jag är säker på att hans läsare skulle ha uppskattat om Hobsbawm åtminstone hade tagit upp denna fråga, på vilken inget definitivt svar någonsin kan ges.

Världen utanför Europa

Samtidigt som Hobsbawm observerar att världens vid 1900-talets slut ”inte längre är euro-centrisk”, fäster han helt klart föga vikt vid detta. Han ser periodens icke-europeiska historia som i stor utsträckning härledd, syftande till ”förvästligande” eller ”modernisering”.²⁵ En enda person kan av uppenbara skäl inte förväntas göra allt, men med de skyhöga normer som han etablerat är dessa perspektiv onödigt snäva, även om Hobsbawm faktiskt delvis behandlar, och med sin vanliga brio, århundradet i de icke-europeiska världarna – i synnerhet Latinamerika och, mer sällan, Indien och Afrika. Jag tänker ta upp tre ting om detta.

För det första: härledda eller ej har valet av ”västmodeller” växlat, och ännu mer deras mottagande och användning. Skiftande receptioner av den europeiska fascismen antyds men utvecklas inte, medan socialismens och kommunismens reception och återanvändning bara snuddas vid. Olika delar av världen har inträtt i moderniteten på olika sätt.²⁶ Erfarenheten av 1900-talets tre åldrar är säkert högst åtskild i skilda delar av världen. I synnerhet undrar jag om perioden från ramadankriget 1973 till början av 1990-talet skulle kallas ”jordskred” i någon del av Asien.

Eftersom Europa för det andra har följt en viss väg till moderniteten det ideologiska och klass-baserade inbördeskrigets väg — var det troligt att en förändring i maktrelationerna mellan Europa och de andra rivalerna om global hegemoni, först och främst USA, skulle innebära betydande förändringar av denna hegemoni. Hobsbawms tvekan att ge sig in i detta mycket populära hegemonispel har utan tvivel sitt väl grundade motiv, men det förs inte ut till allmän debatt.

För det tredje: om det nu är sant att jordens tyngdpunkt håller på att tippa över från Nordatlanten till Stilla havet, och i Stilla havet från den västra till den östra stranden, är det troligt att detta har viktigare kulturella konsekvenser än till exempel USA:s konstscen på åttiotalet. Det verkar sålunda inte självklart, att det upplysningsarv som Hobsbawm stolt presenterar och som funnits i kärnan på den europeiska progressiva traditionen, kommer att ha samma relevans för en framstegsideologi vars normer härstammar från den östasiatiska kulturen. Eller ta den kapitalistiska organisationen och relationerna mellan kapital och arbete. De har inte bara globaliserats och, kanske delvis, transnationaliserats, de antar nya nationella former och modeller som sprids över världen. Hittills har dessa huvudsakligen varit japanska — i morgon blir de kanske även koreanska och kinesiska.

Eric Hobsbawm har försett oss med mästestycket i ett epokgörande verk, med decenniets bok, med ett århundrades självbiografi. Han har både charmat sina kritiker och överlevt krypskytte från deras håll. Trots hans fräna kritik av den smula av socialism som existerat under det korta 1900-talet, följer kamrat Hobsbawm sina vänsterläsare till bokens sista rad, ty som han uttrycker det, ”alternativet till ett förändrat samhälle är mörker”.

Översättning: Gunnar Sandin

---

²⁵ *The Age of Extremes*, s. 14 och 200.

²⁶ Se G. Therborn, ”Routes to/through Modernity”, i M. Featherstone (red.), *Global Modernities*, London 1995.